

MODERN ÖZNE VE MODERN DÜZEN ALGISININ UZAMI OLARAK KENT

Fikri Gül*-Şükrü Mert Ünal**

Özet

Kendine özgü yöntem ve algılama biçimleriyle dünyayı kavrayan, değer verişleri ve yönelimleriyle düşüncüyü derinden etkileyen Modernite, düşünce tarihi içerisinde genellikle Kartezyen felsefeyle ilişkilendirilmektedir. Makine dünya tasarımı da bu ilişkinin bir yansıması olarak hem Kartezyen felsefeyi hem de Modern dönemi betimleyen bir metafor olarak karşımıza çıkmaktadır. Makine dünya tasarımı ise bir düzenliliğe ve bir belirlenimliliğe gönderme yapmaktadır. Bu düşüncenin taşıyıcısı olan modern özne aynı düzenliliği mekan kavrayışında da ortaya koymuş ve bir kültürel kod olarak düzen algısını kentte cisimleştirmiştir. Bu çalışmanın amacı, modern dönemle birlikte ortaya çıkan "düzen" düşüncesi ve bu düşüncenin doğa dünyasından toplumsal alana ya da öznenin kendisini içinde bulduğu toplumsal dünyaya yansımasının bir sonucu olarak toplumsal alanın uzamı ve taşıyıcısı olan kentte nasıl karşılık bulunduğunu göstermektir.

Anahtar Kelimeler: *Modern özne, Modern düzen, Yeni bilim imgesi, Öznenin toplumsallığı, Kent, İdeal kent tasarımı.*

CITY AS THE EXTENSION OF THE PERCEPTION OF MODERN SUBJECT AND MODERN ORDER

Abstract

Modernity, which comprehends the world by its unique methods and perception of forms and which effects the thought deeply by its values and intentions, is generally associated with Cartesian Philosophy throughout the history of thought. Within this case, as a reflection of this relation, the machine world notion emerges as a metaphor which describes both Cartesian Philosophy and Modern age. The machine world notion makes a reference to the regularity and determinism. Modern subject, as the carrier of this thought, manifests the same regularity in the comprehension of place and embodies the perception of order as a cultural code in the city. The purpose of this study is to show how the thought of "order", which comes out with the modern age, encounters with the city which is the carrier and extension of social sphere as a result of a reflection to the social world in which the subject finds itself or to the social sphere from the world of nature.

Key Words: *Modern Subject, Modern order, New science image, The sociability of the subject, city, The design of ideal city.*

*Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, DENİZLİ.
e-posta: fgul@pau.edu.tr

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, DENİZLİ.
e-posta: sukrumertunal@outlook.com

GİRİŞ

Modernlik, büyük bir dönüşümle birlikte algılama biçimlerinin ve odak noktalarının yeniden kurulduğu, düşüncüyü derinden etkileyen ve bireyler arasında karşılıklı bağımlılıklar yaratan bir döneme dair yapılan bir nitelendirme. Başka bir ifadeyle modernlik, "bir zihniyet, dünyaya bir bakış ve bu bakışın yöntemleri, yaklaşımı ve bilgikuramsal araçları bakımından belli bir tarzda belirlenmiştir" (Bumin, 2010: 7). Düşünce tarihi modernliği ya da moderniteyi genel olarak kartezyen felsefeye dayandırma çabası içerisinde. Kartezyen düşünce ise gerçekliği özne-nesne, yahut ruh-beden veya kartezyen ifadeyle *Res cogitans*¹-*Res extensa*² ikilemi üzerine oturtma eğilimindedir. Bu eğilimin bir ürünü olarak makine dünya tasarımı hem kartezyen felsefeyi hem de modern dönemi betimleyen bir metaforudur. Makine dünya tasarımı temelde düzenliliğe ve belirlenimliliğe gönderme yapmaktadır. Burada düzenlilik düşüncesi bir doğa tasarımı olarak doğanın düzenliliklerinin keşfine işaret eder. Doğa alanında hedeflenen düzenliliklerin keşfi ilerleyen dönemde, elde edilen başarılar da göz önüne alındığında, toplumsal alanda da hedeflenmeye başlanmıştır. Mevcut doğa tasarımı içerisinde modern olarak konumlandırılan özne, doğa alanında düzenliliği keşfeden doğayı tahakküm altına alan özne konumundayken, düzenliliğin toplumsal alanda aranması hedefi içerisinde kendisini düzene tabi olan konumunda bulmuştur. Bu anlamda özne ilk olarak kendisini toplumsallık öncesi durumda bulmuş ve bir düzen gereksinimi hissetmiştir. Aynı özne mevcut düzenlilik algısıyla birlikte, içerisinde bulunduğu mekânda, daha açık bir ifadeyle kentte de aynı düzenliliği aramış, bir kültürel kod olarak düzen algısını kentte cisimleştirmiştir. Kısaca modern dönemle birlikte kendisini açık bir biçimde gösteren düzen düşüncesi ilk olarak mekanik evren tasarımı, ardından toplumsal alanda sözleşme olarak ve son olarak mevcut geleneğin ya da kültürün düzen imgesini dışa vurması açısından kentte ya da şehir tasarımlarında kendisini göstermektedir. Bu nedenle burada modern dönemle birlikte ortaya çıkan "düzen" düşüncesi ve bu düşüncenin doğa dünyasından toplumsal alana ya da öznenin kendisini içinde bulunduğu

toplumsal dünyaya yansımaları ve buna paralel olarak toplumsal alanın uzamı ve taşıyıcısı olan kente yansımaları üzerine odaklanılacaktır.

I. MODERN ÖZNE VE YENİ BİLİM İMGESİ

Kartezyen ikilem kabul edildiğinde epistemolojik olarak şu sorunun sorulduğu yaygın bir kabuldür: Dış dünyanın bilgisini nasıl elde edebiliriz? Soru, geleneksel düşüncenin mevcut eğiliminin epistemolojik temellerine gönderme yapmaktadır. Öte yandan aynı soru dönemin toplumsallık algısını ve temelde öznenin toplumsallığını da belirlemiştir. Öznenin konumunu ortaya koyan epistemolojik temeller ise bu dönemde ortaya çıkan yeni evren anlayışının ya da bilim imgesinin bir sonucudur.

"Kartezyen düşünce ile birlikte organik, canlı ve manevi bir evren anlayışı yerini makina tarzındaki dünya anlayışına bıraktı ve dünya makinası modern çağların baskın metaforu haline geldi" (Capra, 2009: 62). Artık evren, öz niteliği yer kaplama olan ve algıya konu olan tüm özelliklerinden soyutlanmış bir yer haline getirilmiştir. Bu türden bir dünyanın bilgisi ise matematiksel fiziğe indirgenmiştir. Ortaya konulan yeni bilim imgesi çok uzun süredir kendi statüsünü koruyan bir evren tasarımı ve bir inanç olan Batlamyus'un (Ptolemy) ve Kitab-ı Mukaddes'in yer merkezli evren tasarımı ortadan kaldıran Nicolas Copernicus ile başlamıştır (Capra, 2009: 62).

"Copernicus'u, astronomik çizelgelerle yaptığı yorucu çalışmasıyla kürelerin âhengini araştıran ve ünlü, gezegenlerin devriminin deneysel yasalarını formüleştiren Copernicus sistemine daha güçlü bir destek temin eden bir bilim adamı ve mistik Johannes Kepler takip etti. Ama bilimsel anlayıştaki gerçek değişme, dikkatini astronomiye yönelttiğinde, hemen ünlü düşen cisimler yasasını keşfeden Galileo Galilei tarafından gerçekleştirildi." (Capra, 2009: 62).

Yeni bilim imgesinin kavramsal çerçevesi büyük ölçüde Descartes ve Bacon tarafından tasarlanmıştır. Değişen evren tasarımıyla ilgili olarak ortaya konulan bilim anlayışının ihtiyacı olan yöntemi Bacon temin ederken,

epistemolojik zemin ise Descartes tarafından ortaya konulmuştur. Ancak, bilimsel devrimi tamamlayan ve Copernicus'tan başlayıp modern düşünürler olarak ifade edilen düşünürlerin, başka bir deyişle yeni evren tasarımının ve bilimsel devrimin öncülerinin çalışmalarının mükemmel bir sentezini yapmayı (Capra, 2009: 73) başaran Newton'dur.

Modern fizik ya da daha sonraları geleneksel bilim anlayışı olarak ifade edilen dünya imgesi temeldematematikselfiziğivarsayarakdoğanın ya da dış dünyanın nesnel bilgisini elde etme çabasını ifade etmektedir. Nesnel bilgi adına algıya konu olan renk, ses, tat ya da koku gibi nitelikler, bilimin sınırları içine sokulmaması gereken birer zihinsel yanılısamadır (Capra, 2009: 63). Doğanın bilgisinin olanaklılığı ancak ondaki düzenliliklerin keşfi ile mümkündür. Bu düzenlilikler ise kendisini ancak matematiksel olarak gösterebildiği ölçüde bilimsellik iddiası taşıyabilmektedir. Burada temelde iki varsayımın varlığı kabul edilebilir. Bunlardan ilki doğanın bir düzenlilik içerisinde olduğu, ikincisi ise bu düzenliliğin öznenin kavrayışına açık olduğu ya da akıl tarafından kavranılabilir olduğudur. Doğanın düzenliliği onu tüm algılanabilir niteliklerinden arındırıp ondaki nedensel ilişkilerin keşfi ile kavranabilmektedir. Bu düzenliliği kavrayabilecek olan ise modern öznedir.

II. MODERN DÖNEMDE DÜZEN DÜŞÜNCESİ VE ÖZNEİN TOPLUMSALLIĞI

Düzen düşüncesi modern dönemi karakterize eden bir düşünce olarak kendisini ele vermektedir. Bir başka ifadeyle modernlik, düzene atıfta bulunan ve düşünceyi derinden etkileyen Batı düşünce geleneğinin kazandığı yeni forma işaret eden bir dönemin adı olarak ifade edilebilir. Bu düzen, "dünyanın, insan habitatının, insan benliğinin ve bu üçü arasındaki bağıntının düzenidir" (Bauman, 2003: 14). Farklı bir açıdan ele alınacak olursa, dünyanın ya da evrenin düzenliliği, öznenin kavrayışına açıktır. Özne açısından bakılacak olursa aynı düzen doğa alanından toplumsal alana taşındığında, başka bir ifadeyle toplumsal alanda da düzenlilik varsayıldığında özne kendisini farklı bir konumda bulmaktadır. Çünkü Modern dönemde ortaya konulan epistemolojik çerçeve ve bilim imgesi doğadan ayrılıp insana yöneldiğinde insanı

ya da özneyi de bir doğa nesnesi şeklinde ele alma eğilimindedir. Toplumsal bir özne olarak insan ya da etik özne doğaya uygulanan epistemolojik program içinde kendisini hiç bulunmadığı yeni bir konum içerisine görmektedir.

Kurucu özne, kartezyen gelenek içerisinde ele alındığında doğa alanında olduğu gibi toplumsal alanda da yönelen ve tahakküm altına alan bir öznedir. Çünkü "modernlik, insanı tüm tikelci koşullarından birer birer soydu ve onu (varsayılan) 'tamamen insani' öze-bağımsız, özerk ve dolayısıyla esas itibarıyla toplumsal olmayan ahlaki varlığa-indirgedi" (Bauman, 1998: 105). Bununla birlikte Kartezyen felsefe ile ortaya konulan epistemolojik özne tasarımı aynı zamanda öznenin politik ve toplumsal serüvenini de başlatmıştır ve yine "aynı öznenin, doğal bağlarının kabuğu soyulan "bizatihi insan"ın "özü"nü, diğer şeylerin yanı sıra asosyal bir yalnızlık olduğu anlaşıldı" (Bauman, 1998: 106).

Tasarlanan yeni öznenin Descartes ya da Bacon tarafından eksik bırakılan yönü, toplumsallığı Hobbes, Locke ve Rousseau gibi düşünürler tarafından tamamlanmıştır. Başka bir ifadeyle Modern öznenin , Descartes'ın ifadesiyle "düşünen şey" olmasının yanında, korku duyan, yaşayan ve arzulayan yönü, öte yandan kendi çıkarlarını koruyan ve kendisini merkeze alan konumu kısacası toplumsallığı bu düşünürler tarafından anlaşılmıştır. Bu düşünürler, "genel toplumla sadece dışsal ve araçsal bir ilişkisi olan bir birey tasavvur ettiler." (...) "toplumsal kurumların bireylerin kişisel çıkarlarını korumak, esirgemek ve savunmak için var olduğuna inandılar" (Bauman, 1998: 106).

Özü gereği asosyal yalnız bir varlık olarak tasarlanan ve toplumsal olmayan ahlaki varlık olarak insan bu konumu ile doğa durumu içerisine bulunan bir varlık olarak tasarlandı. Öznenin toplumsallığı üzerine düşünen düşünürlerin her birinin ortak paydası, etik öznenin içinde bulunduğu durumun toplumsallık öncesi olduğu, daha doğru bir ifadeyle bir biçimde toplumsallığa ihtiyaç duyduğudur. Doğa durumu olarak ifade edilen bu durum, modern dönemin en büyük arayışı olan düzen arayışının kavramsal ve söylemsel

olarak zıttı olan bir belirsizlik durumu olarak görülmektedir. Bu duruma atfen Hobbes'un görüşleri önemli bir örnek olarak görülebilir. Ona göre "doğal olan, akış halinde olan bir dünyaydı ve doğal olanın kontrol altına alınması için düzen oluşturulmalıydı" (Bauman, 2003: 14)³.

Düşünce, öznenin toplumsallık öncesi durumunun bir doğa durumu olduğu konusunda birleşse de Hobbes ve Rousseau düzene duyulan ihtiyacın gerekçesini birbirlerinden farklı olarak temellendirmektedir. Hipotetik olarak ortaya konan ve toplumsallığın ön-koşulu olan doğa durumundan sözleşmeye geçiş Hobbes için bir kaos durumunun ortadan kaldırılması gerekliliğinden doğarken Locke ve Rousseau bunun hesabını özel mülkiyet ile vermektedir.

Hobbes için doğa durumunda insanlar arasında bedensel ve bilişsel yetenek anlamında bir eşitlik vardır. Ancak bu eşitlik bir sosyal eşitlik değil, fiziksel bir eşitliktir. Bu anlamda bir eşitlik ise bir güvensizlik durumunun ifadesidir. Güvensizlik durumu açıkça bir kaos haline işaret etmektedir. Bu kaos durumunun sonucu ise bir savaş ilanıdır. Bu savaş ise herkes için herkese karşı bir savaş halidir. Savaş halinin ve kaosun tek alternatifi düzendir. Hobbes'a göre doğa yasası "mümkün olan her durumda barış için çaba göstermemizi, kendimizi, savaşta gerekli olacak biçimde donatmamızı buyurur" (Savran, 2013: 45)⁴. İnsan bu kaos durumundan kurtulmak için bir düzene, daha açık ifadesiyle egemen bir güce ihtiyaç duymaktadır. Bu anlamda doğa durumu Hobbes için açıkça bir savaş durumudur denilebilir. Doğa durumu ile toplum arasındaki sınır çizgisine işaret eden savaş durumu, doğa durumunun aşılması gerektiği düşüncesinin veya düzensizliğin ortadan kaldırılması zorunluluğunun garantörü olarak durmaktadır.

Belirsizlik ve güvensizlik konusunda Hobbes ile aynı tarafta yer alsın da Locke doğa durumunu Hobbes'a göre daha iyimser bir biçimde betimlemektedir. Locke için insan doğa durumunda savaş haline girmeden de pekala yaşayabilir. İnsan doğa durumunda özgür olan bir varlıktır ve insanları toplumsallığa yönlendiren şey kendi rızalarıdır. Ancak Locke bu noktada insanların özgür oldukları halde, onları toplumsallığa iten nedeni ortaya koyar.

Bu neden Hobbes'un ifade ettiği gibi bir güvensizlik durumu sonucu ortaya çıkan savaş hali değil, hakların kullanımından kaynaklanan, eşitlikten doğan bir güvensizliktir. Doğa durumunda bireyin özgür olduğunu iddia etse de Locke'a göre, "doğa durumunda böyle bir hakkı olmakla birlikte, bu hakkı kullanması güvenlikten uzaktır ve durmadan başkalarının saldırılarına uğrayabilir; çünkü herkes onun kadar kral, herkes ona eşit ve çoğunluk nasafet ve adaleti kesinlikle tutmayanlardan olduğu için, bu durumda sahip olduğu şeyleri dilediği gibi kullanması çok belirsiz ve güvensizdir" (Locke, 2002: 262-263).

Hobbes ve Locke arasındaki temel fark toplum durumuna geçişin üzerine kurulduğu şeyin mülkiyet olmasıdır. Locke için mülkiyet doğa yasasının buyurduğu zorunluluktan kaynaklanan mülkiyettir. İnsan varlığını sürdürmek için "doğal bir zorunlulukla bu amaç için gerekli maddelerin mülk edinilmesini gerektirir" (Savran, 2013: 37).

Rousseau doğa durumundan toplumsallığa geçişin gerekçesini doğa durumunda kendisini gösteren ilerleme olgusuna bağlamaktadır. Buna göre insanlar uygarlığa doğru hareket ettikçe hem doğa durumundan uzaklaşmış hem de eşitsizlik içine düşmüşlerdir. "Eşitsizlik doğa durumunda kendisini bizim yeteneklerimizden, insan aklının ilerlemesinden alır ve sonunda mülkiyetin ve kanunların yerleşmesiyle sabitleşir ve yasallaşır" (Rousseau, 1998: 145). Bu noktadan sonra Rousseau, bir o kadar ünlü sözü ile eşitsizliğin temelini özel mülkiyet olarak ilan etmektedir: "Bir toprak parçasının etrafını çitle çevirip 'Bu, bana aittir' diyebilen (...) ilk insan, uygar toplumun ilk kurucusu oldu" (Rousseau, 1998: 135).

Doğa durumu ile toplumsallığın sınır noktasına odaklanıldığında bu üç ayrı görüşün de aynı noktada birleştiği görülebilir; eşitsizlik insan doğasından kaynaklanmaktadır. İnsan doğası, doğal durumda bir belirsizlik, güvensizlik ve düzensizlik kısacası kaos içerisindedir. " 'Düzenin ötekisi' olan kaos salt olumsuzluktur. Bu, düzenin olmak istediği her şeyin reddidir. Düzenin olabilirliliğinin olmazsa olmaz koşuludur" (Bauman, 2003: 17). İçinde bulunan kaos durumu ise yerini ancak bir uzlaşma durumunda, başka bir ifadeyle

sözleşme ile “düzen”e bırakabilir. Belirsizlik durumunu, düzensizliği ve güvensizliği ortadan kaldıracak uzlaşım alanı ise akıldır. Doğa alanında, doğadaki düzenliliği keşfeden ve doğadaki bu düzenliliği yasalılık altında ortaya koyabilen tek araç olarak akıl, bu epistemolojik konunun yanında, toplumsal alanda da düzeni ortaya koyabilecek tek araç olarak eksik bırakılan yönünü tamamlamaktadır.

Kant’ın “Sapere Aude!”⁵(Kant, 1983: 139) çağırısı ile tüm aydınlanma çağının baskın kodu olarak akıl, akla sahip olma ve akli kullanma hem doğa alanında hem de sosyal alanda düzenlilikleri keşfetme ve düzen sağlamayı kendisine ödev edinmiştir. Aklın bu ödevinin sonucunda doğa alanındaki düzenlilikler matematiksel olarak ifade edilip yasa adı altında bilimin nihai amacı haline gelmiştir. Doğa alanında elde edilen bu başarı sonucunda, dönemin mevcut tarihsel-toplumsal koşulları da dikkate alındığında, aynı başarının sosyal alanda da sağlanıp sağlanamayacağı sorusu gündeme gelmiştir. Temelde yapılan şey, aklın düzenleyici işlevini toplumsal alanda da işler hale getirmektir. Bu nedenle “ilerleyen dönemde insan davranışlarının yasalarına dönük bir ilgi” (Hollinger, 2005: 14) kendisini göstermiştir. Bu düşünce biçimi daha sonraları Pozitivizm adı altında toplumu da bir doğa nesnesi şeklinde ele alıp bunu bilimsellik idealine uygun hale getirme çabasını ifade etmektedir.

III. DÜZENİN KENDİSİNİ MEKANDA GÖSTERMESİ OLARAK İDEAL KENT TASARIMI

Kartezyen düşünce ile birlikte değişen ve bu yeni bakış açısına paralel olarak ortaya çıkan düzen arayışı kendisini toplumsal ve kültürel yapının taşıyıcısı olan “kent” de dışa vurarak somutlaştırır. Toplumsallaşma ve doğa durumu birer yaşama biçimi olarak belli bir mekan üzerinde gerçekleşmektedir. Etik özne toplum öncesi durumundan sözleşmeye kadar ve daha sonrasında da bir mekan üzerinde konumlanır. Bu mekan fizikselliğinin ya da tözselliğinin ötesinde bir yaşama alanıdır. Bu yaşam alanı kenttir. Birey kendisini içinde bulunduğu doğa durumunu da toplumsallığı da belli bir uzamda, belli toplumsal ilişkiler ağı içinde yaşamaktadır. Doğa durumu ve sivil toplum birer varsayım olsa da temelde düzen-

düzensizlik ya da düzen-belirsizlik ikiliği içerisinde şekillenir. Düzensizlik, belirsizlik ya da kaos, öznenin ilk tasarlanan haliyle, diğer bir ifadeyle eksik olan toplumsallık haliyle içinde olduğu durumdur. Ancak bu haliyle toplumsal mekân, ilk olarak dönemin egemen düşünce biçimi olarak mekanik doğa tasarımına uygun değildir. İkinci olarak ise temelde düzen arayışı içinde olan öznenin içinde barınabileceği bir toplum değildir. Bu her şeyden önce makine dünya tasarımına aykırı ve doğadaki düzenliliklerin keşfini arayan, temelde düzen arayan özne için bir huzursuzluk ve güvensizlik durumu, öznenin kendi varoluşuna aykırı bir durumdur. Bunların dönemin tarihsel-toplumsal koşulları ile ilişkisi dikkate alındığında mevcut çağın siyasal ve politik durumu ve temelde düzensizlik ideal kent tasarımlarında kendisini dışa vurmuştur.

İdeal kent arayışı ütopya olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern dönemde ortaya konulan ütopyalar, toplum sözleşmelerinde olduğu gibi toplumdaki mevcut bir düzensizlikten kalkarak kendisini bu gerçeklik üzerine inşa eder. Mevcut düzensizlik dönemin siyasal ve politik durumundan beslenir. İdeal kent tasarımlarında amaç mevcut düzensizlik durumunun ya da belirsizliğin giderilmesi için en ideal olan tasarımı ortaya koyabilmektir.

Ütopya bir kelime olarak Yunanca “topos” kelimesinin ilk olarak T. More tarafından bir olumsuzluk eki olan “ou” eki ile birleştirilmesi ile oluşturulan bir kelimedir. Anlam olarak bulunmayan ya da olmayan yer anlamına geldiği gibi “iyi yer” anlamına da işaret etmektedir. Ancak asıl işaret ettiği anlam gerekçelendirilmeyen ideallik ve gerçekleştirilebilirlik iddiası içeren (Kumar, 2005: 11) bir kurgudur. Bu anlamda “konusu iyi toplum olan hayali kurgu çalışmaları ütopya olarak görülebilir” (Kumar, 2005: 47-48). Buradan anlaşılacağı üzere ütopya, modern dönemin bir ürünü olan ve modern kent algısının oluşmasında önemli bir işlev yüklenen “düzen” düşüncesine katkı sağlamıştır, denebilir.

More’un ütopyası, modern olarak sınırları belirlenmeye çalışılan çağın başında ortaya çıksa da modern dönemin düzen algısının hem toplumsal hem de kent bağlamında, önemli bir tasarımıdır. Ütopya en temelde

önce mükemmelleştirilmiş bir kent tasarımı sunmaktadır. More, Ütopya'da uzun bir biçimde kenti ve kentin düzenliliğini tasvir etmektedir. Ütopya ona göre "surları, tas köprüleri, geniş ve çamursuz sokakları, rahat evleriyle, temizliği ve ferahlığıyla, on altıncı yüzyılın Londra'sına hiç mi hiç benzemez" (More, 2000: 47). Gerçekliğin içinde bulunduğu düzensizliğin reddi ya da değillenmesi olarak Ütopya'da evlerden sokaklara kadar her noktada bir düzenin varlığı kendisini gösterir ve açığa vurur. Modern özne Ütopya'da kendisini bir düzen ilişkileri ağının içinde bulmaktadır. Mevcut düzenin bozulma ihtimali, düzensizliğin olanağı yasalarla ütopya dışına atılmıştır. Sözelimi "kötülük yapmak isteyen, sadece karşısına bir engel çıktığı için bu kötülüğü yapmamışsa niye suçlu sayılmasın?" (More, 2000: 50) biçiminde düşünülmektedir. Yeniçağın doğa düzeninin doğayı kontrolü olanaklı kılmasının bir yansıması olarak siyasal ve toplumsal alanın düzenliliği bu noktada kendisini kentin düzenliliği olarak modern öznenin içinde yaşadığı maddi alanın düzenlenmesi ile somutlaştırmaya başlamıştır.

Birer kültürel açığa vuruş olarak ele alındığında Ütopya, kaosun, belirsizliğin ve güvensizliğin olmadığı yerdir. Rousseau ve Locke'da karşımıza çıkan mülkiyet olgusu ütopya sınırları dışarısına atılmıştır. Hobbes'un kaos ve savaş halindeki öznesi burada yerini düzene ve barışa bırakmaktadır. Öznenin yaşam alanı olarak kent, özneyi düzensizliğe ve kaosa itecek her türlü olanaktan yoksun olarak dizayn edilmiştir. Aynı arayışın farklı yansımaları olarak bu düşüncelere birer düzen tasarımı olarak bakıldığında modern dönemin kültürel temellerine düzen imgesinin, birer düşünce kodu olarak yerleştiğini ifade edebiliriz.

More'un ütopyası çağın düzen anlayışının ilk örneklerini taşısa da değişen düşünce biçiminin habercisi olan bir tasarımıdır. Henüz yeni paradigmanın başlarında yer alsa da modern öznenin ve modern düşünce biçiminin ilk izleklerine bu tasarımda rastlamak mümkün görünmektedir. Bunun yanında modern dönemin baskın özelliklerini taşıyan bir diğer ideal toplum tasarımı da Campenella'nın ideal toplum tasarımı olan Güneş Ülkesi'nde mevcuttur.

Güneş Ülkesi, Ütopya'ya kıyasla modern dönemin ana kodlarını daha fazla taşıyan bir tasarımıdır. Bu tasarımda bilim imgesi daha açık bir biçimde kendisini göstermektedir. Bilime ve matematiğe yapılan vurgu, mevcut tasarımı modern dönemin düzen algısına daha fazla yaklaştırmaktadır. Sözelimi, "Faydalı besinleri zararlılarından ayırt etmesini biliyor ve bu bakımdan doğa bilimlerinden yararlanıyorlar" (Campenella, 1996: 57).

Ütopya ve Güneş Ülkesi birer şehir tasarımı olarak bize takip ettiğimiz düzen algısı ile ilgili önemli ifadeler sunmaktadır. Bu tasarımlar birer tasarım olmasının ötesinde, varoluşsal olarak bir düzen arayışıdır. İdeal düzen, ideal toplum ya da ideal kent özel olarak bir düzen tasarımı üzerine inşa edilir. İnşa edilen düzen kendisini şehrin tüm kategorilerinde göstermektedir; ekonomik düzen, siyasal düzen, ahlaki düzen, mekânsal düzen. Kartezyen dönemde ilk başlarda kendisini astronomide gösteren paradigma değişimi beraberinde öznenin toplumsal konumunun değişimini ve son olarak öznenin içerisinde yaşadığı mekânsal değişimi getirmiştir. Dönemin mimarisine odaklanıldığında bu değişim çok daha açık bir şekilde kendisini açığa vurmaktadır.

SONUÇ

Yeni bilimsel devrimlere ve değişen epistemolojik ve kavramsal çerçeveye ek olarak modern dönemde doğa bilimleri temelinde açığa çıkan doğa düzenliliğinin keşfedilmesi ve bunun nesnellüğün olanak koşulundan biri olarak görülmesi aynı zamanda doğanın kontrol altına alınabileceği düşüncesine de olanak vermiştir. Doğa düzenliliğini keşfeden ve merkezi konumda olan öznenin bu yönü epistemolojik olduğu kadar tahakküm edici yönünün de mevcut olduğunu göstermektedir. Aynı özne doğal yönünün yanında aynı zamanda toplumsaldır. Doğa düzenliliğinin toplumsal alanda da işlerliğinin ya da düzen düşüncesinin toplumsal alana taşınmasının problem olarak ortaya çıktığı dönemde toplumsal öznenin, tasarımı olduğu biçimiyle yalnızlığı ve tahakküm altına alan konumu beraberinde korku, belirsizlik ve düzensizlik durumlarını getirmektedir. Modern öznenin en açık

problemi olan düzene tabi olma durumu ve bunun gerekliliği Hobbes, Locke ve Rousseau tarafından belirgin biçimde ifade edilmektedir ve sorunsallaştırılmaktadır. Bununla birlikte düzen düşüncesinin toplumsal alanda da hedeflenmesi, ancak bu sayede toplumun ve öznenin kontrol altına alınabileceği düşüncesi Modern dönemde "düzen" fikrinin egemen düşünce biçimi ya da düşünce kodu ve bunun yanındabirbelirlenimgücünesahipolduğunun göstergesidir. Özne bu tablo içerisinde, içinde bulunduğu yaşantıların üzerinde gerçekleştiği ve diğer öznelerle karşılaştığı bir uzam olarak kentte de aynı düzene ve düzenliliğe tabi olma isteği duymaktadır. Bunun bir sonucu ve gerektirmesi olarak da kent dönemin düzen düşüncesine paralel olarak biçimlenmektedir. Bu anlamda düzen düşüncesine göre şekillenen kent düzenli ilişkiler ağı ya da çağın baskın metaforu ile ifade edilecek olursa makine tarzı bir yapıya bürünmektedir. Makine imgesinin işaret ettiği düzenli ilişkiler kent açısından hem toplumsal ilişkilerin düzenliliği hem de kentin yapısal olarak düzenliliğine gönderme yapmaktadır. Bu düşünce biçiminin izleklerini bulabileceğimiz kültürel ürünler olarak ütopyalar mevcut durumun betimlendiği, mevcut durum dolayısıyla ortaya konulan ürünler olarak görülebilir. Ütopyaların ötesinde, gerçekliğe yönelindiğinde modern dönemin düzen imgesinin varlığını devam

ettirdiği her dönemde kent tasarımları ve kentlerin mimarisi birer düzenlilik ilkesi gözetilerek inşa edilmiştir. Kent, düzene tabi olan öznenin tabi olduğu düzenliliği içinde bulunduğu mekanda devam ettirebileceği, bu düzenliliğe uygun bir biçimde yaşayabileceği bir yapı olarak görülebilir. Kentin tasarımı, şekillenışı düzensizliğe yer bırakmayacak şekilde bir yapıya bürünmüştür. Bunun bir sonucu olarak düzensizlik kent dışına atılmış ya da düzensizliğin olduğu yer kentin sınırları dışında kabul edilmiştir. Nihayetinde kent ve kentlilik normallik düzeyi olarak görülmüş, kentin dışı ya da düzensizlik bu söylemin dışında bırakılmıştır.

Dipnotlar

¹Düşünen şey, (Capra, Fritjof, Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası, İnsan Yayınları, s. 19)

²Yer kaplayan şey, (Capra, Fritjof, Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası, İnsan Yayınları, s. 19).

³ Collins, Stephen L., From Divine Cosmos to Sovereign State: An Intellectual History of Consciousness and Idea of Order in Renaissance England, Oxford: Oxford University Press, 1989, s.4, 6, 7, 28, 29, 32'den aktaran Bauman

⁴ T. Hobbes, Leviathan, (Der. C. B Macpherson), Pelican, Hermondsworth, 1968 s. 123'den aktaran Savran.

⁵ Bilmeye cesaret et

KAYNAKÇA

- Bauman, Zygmunt (1998), **Postmodern Etik**, Çev. Alev Türker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bauman, Zygmunt (2003), **Modernlik ve Müphemlik**, Çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bumin, Tülin (2010), **Tartışılan Modernlik: Descartes ve Spinoza**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Campanella, Tommaso (1996), **Güneş Ülkesi**, Çev. Vedat Günyol-Haydar Kazgan, Sosyal Yayınları, İstanbul.
- Capra, Fritjof (2009), **Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası**, Çev. Mustafa Armağan, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Hollinger, Robert (2005), **Postmodernizm ve Sosyal Bilimler**, Çev. Ahmet Cevizci, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Kant, Immanuel (1983), "'Aydınlanma Nedir?' Sorusuna Yanıt ", **Felsefe Yazıları**, Çev. Nejat Bozkurt, Yazko Yayınları, İstanbul.
- Kumar, Krishan (2005), **Ütopyacılık**, Çev. Ali Somel, İmge Kitabevi, Ankara.
- More, Thomas (2000), **Ütopya**, Çev. Mina Urgan-Vedat Günyol - Sebahattin Eyüboğlu, İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Locke, John (2002), **Uygar Yönetim Üzerine İkinci İnceleme'den Seçme Parçalar-Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi**, Çev. Mete Tunçay, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Rousseau, Jean- Jacques (1998), İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı, Çev. R. Nuri İleri, Say Yayınları, İstanbul.
- Savran, G. Acar (2013), **Sivil Toplum ve Ötesi: Rousseau, Hegel, Marx**, Dipnot Yayınları, İstanbul.